

מאמר בעניין "הלוואה" ע"פ הנלמד במסגרת סדר הלכה יזמית [ש"ע הרב חושן משפט הלכות הלוואה]

לאור המבואר בספרי החסידות

הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות

הנה ידוע כי מה שמבואר בספרי החסידות כי אף דיני ממונות הנראים כאילו הם סברות שכליות בעלמא וחוקי המדינה, שלכן קשה יותר ללומדם בדחילו ורחימומי, אינם אלא חכמה ושכל של השי"ת המתגלה בכל עולם ומתלבט באתם הפירושים המתאימים לאותו עולם, כי אף דיני ממונות יש להם ביאור ברור הסודי כמו שאמר חלקי התורה, כמו שהאר"ק בזה הרה"ק בעל התניא זי"ע באגרת הקודש שבספה"ק תניא, וכדאיתא בכתבי הרמ"ק מקאמאראנא זי"ע ש"ש דיני ממונות מלוה ולוה מעיינות שבחכמה עמוק עמוק, ומהם נוכל ללמוד האיך לעבוד את השי"ת.

לאור זאת ביאר הרה"ק רבי מאיר מאפטא זי"ע בספה"ק אור לשמים את מאמר חז"ל ה"ה הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, והיינו שאין הכוונה לחכמה והשכלה בעלמא אלא להמשיך הארה מחכמה עליונה שבבינה.

וכן כתב בספה"ק יושר דברי אמת כי "אפילו בדיני ממונות ושאר דינים הדומים שאין נפקותא ועובדא מהם, אם ריק הוא, מכס הוא, אבל מי שעובד השי"ת בשלימות מגליו לו רזי תורה, וזהו הרזין איך ליקח עצה מכל תרי"ג מצוות לעבוד בהם הבורא יתברך", והביא שם בשם הרה"ק המגיד רבי יחיאל מיכל מזאטשוב זי"ע שפעם אחת אמר על עצמו "שמעודו כל מה שרואה בספר אין לפניו הפרש או גמרא או קבלה אינו רואה שום דבר אחר זולת איך לעבוד את השי"ת". על מנת לבאר את דיני הלוואה ועניינה בעבודת השי"ת, צריך מקודם להרחיב קצת בעניין הממון והבעלות, כפי המבואר בספרי הקבלה והחסידות.

שכל, נפש, גוף, ממון

הנה כתב המהר"ל מפראג בספרו נתיבות עולם כי האדם מורכב מארבעה לבושים, שהם: שכל, נפש, גוף וממון, המקבילים לארבע המעלות ששמה הרמב"ם: החכמה, הגבורה, המידות והעושרי.

הכוונה בזה הוא שפנימיות האדם מתבטא ויוצא אל הפועל על ידי ארבעה לבושים אלו, שהם כולם שבאמצעותם האדם מוציא לחוצ את כל מהותו ותכונותיו. משום כך אנו רואים כי עיקר התעסקותו והשתדלותו של האדם תמיד הוא להקנות ולשייך לעצמו כמה שיותר מאיכות וכמות ארבעת העניינים הללו שהם חיצוניים לו, כאשר הרביעי שבהם כולל את השלוש האחרים, וכפי שיתבאר.

שהרי האדם מחפש תמיד בעיקר ד' דברים: א. הוא מחפש אחר חכמה ותבונה לדעת ולהשכיל ככל היותר, וזה כנגד לבוש השכל. ב. הוא משתוקק למלאות ליבו ורוחו בהרגשות שונות, והוא כנגד לבוש הנפש. ג. הוא משתדל אחר פעולות והנהגות שונות, לפעול ולעשות, אשר על ידיהם הוא נוחל 'סיפוק'. ד. ג. רצונות ותשוקות אלו ככללים המה בעניין הרביעי שהוא 'הממון', והיינו כי 'הממון' שהאדם מסתל ורוכש לעצמו הוא הדרך והאמצעי לקנות את שאר הדברים באשר הוא 'עובר לסוחר', שהרי באמצעות הממון ניתן להשיג הכל, וכן אמר שלמה המלך במגילת קהלת: "והכסף יענה את הכל"י.

וכן איתא בספה"ק מאור עיניים בזה"ל: "כי חמדת הממון הוא בדורות הללו עיקר סיבת כל תאוות שבעולם כי על ידי הממון יוכל לקנות כל התאוות כנודע", וכן כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע בספה"ק דובר צדק"י וז"ל: "כי יסוד התאוות הוא תאות הממון שעל ידי זה יוכל להשיג כל התאוות ותענוגי עולם הזה".

ולכן מובא בספרי החסידות כי תאוות הבצע והחמדת הממון הם התאוות הגדולות ביותר שעובדי נפש של האדם, וכמו שמביא בספה"ק אגרא דכלהי בשם הקדמונים, שהממון

הוא התאוה הגדולה ביותר של האדם וכלשונם: "הממון הוא גבור שבגבורים", וכבר העידו חכמינו ז"ל כי "רובן בגול" - רוב בני אדם חשו"ק על הגול[ם], ומתוך ארבעת הדברים - הנמנים במסכת דרך ארץ - שעל ידיהם ניכרת מהותו ופנימיותו של האדם, הראשונה היא: "בכיסו".

הצורך שהאדם מרגיש ורוצה לאסוף ולצבור לעצמו כמה שיותר ממון ורכוש מקורו בצורך כה בסיסי וחיוני, עד שהגזול מחברו אפילו שווה פרוטה מתואר בחז"ל כי שנטל את נפשוהי, וכן אמרו חז"ל כי "העני חשוב כמת".

כמו כן, מובא בספר החיים רבי חיים בן צאלא - אחי המהר"ל מפראג - בעל אגרת הטיוול, כי לכן מכונה הממון בתנ"ך בשם "דמים", והיינו כי כשם ש"הדם הוא הנפשי" כך הממון אף הוא חיותו ונפשו של האדם.

צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם

והנה יש להקדים מה שמבואר בספרי החסידות בנוגע לשייכות שבין האדם לממון ותשמישו השייכים לו. דהנה בהשקפה ראשונה נראה, כי כל המושג הנקרא "בעלות", המציין את סך כל היחסים שבין האדם לכסו - 'ממונו' או 'רכושו', הוא מושג שהומצא והוסכם על ידי בני אדם למען תיקון כלל העולם ואיכות החברה האנושית, שהרי אלמלא מושג ה"בעלות" כל דאלים גבר ו"איש את רעהו חיים בלעו", ואם כן נמצא כי הזיקה שבין האדם לרכושו איננה קשר מהותי אלא מוסכם ורצוני.

אולם בספרי הקבלה והחסידות אנו למדים כי מלבד הקשר המקרי שבין האדם לרכושו קיים גם לממון זה דווקא, והיינו כי שלימות האדם מסוים זה יכולה להתקיים דווקא על ידי השתמשות בממון זה, והעלאתו לגבוה.

על פי רעיון זה מבאר האריז"ל בכתביה"ל את מאמר חז"ל במסכת חולין"י צדיקים - חביב עליהם ממונם יותר מגופם, דהיינו שהצדיקים מכירים בתיקון הנדרש מהם, ובממון המוענק להם באופן מושג לשם כך, ולכן אינם מזלזלים בו, אלא אדרבה, הם משגיחים עליו יותר מאשר הם מפקחים על הגוף הגשמי שלהם.

רעיון זה הורחב גם במשנת מרנא הבעל שם טוב זי"ע א"ה ותלמידיו, המבארים כי כל רכוש של האדם הוא אמצעי להרחיב ולהעמיק את הסתכלותו הרוחנית של האדם על העולם, וכפי שמביא נכדו של הבעל שם טוב זי"ע א"ה - בעל הדגל מחנה אפרים - בשם זקנו בזה"ל: "וישב את כל הרכוש וגו' שמעתי בזה הקדמה מאדוני אבי זקניו נשמתו עדן זלה"ה, כי יש לכל צדיק וצדיק ניצוצין קדישין השייכים לשורש נשמתו, אשר צריך לתקן ולהעלותם, אפילו משרתיו ובהמתיו וכליו, הכל יש בהם ניצוצין קדושים, וצריך הוא לתקנם ולהעלותם לשרשם, כמו שאמר ר' נחמן האריזנינקר ז"ל 'נפש חיה הוא שמו', פירוש, הנפש חיה החיות והנשמות של האדם הוא שמו של האדם, עד כאן, ואם תבין ותעיין היטב בפסוק 'ויקח את לוט ואת רכושו בן אחי אברם', תמצא שורש הדברים, כי היו ניצוצי הצדיק, וצריך לתקנם להעלותם לשרשם, והבן היטב".

ומובא בספה"ק צמח צדיק"א כי לכן מילוי תיבת "ממון" [=מ"ם; מ"ם; ו"ו; נ"ו] עולה בגימטריא כמספר רפ"ח, לרמוז על כך שבאמצעות הממון על האדם יכול הוא להתדבק בהשי"ת על ידי שישתמש בו לעשות נחת רוח ליוצרו, וזה על ידי שיכיר בכך שהממון הגשמי שלו אינו אלא התעבות והתלבשות של האורות והניצוצות האלוקיים המחיים אותו בתמידות, ואורות אלו מכונים בתורת הקבלה "רפ"ח ניצוצות" שנשארו להחיות את עולמות ב"ע [בריאה, יצירה, עשיה] שנפלו כתוצאה מ"שבירת הכלים".

א. מאור ושמש משפטים ועקב; ערבי נחל תרו. ב. שם משמאל תומה וזכור תרפ"ג. ג. שם משמאל חוקת תרפ"ד. ד. רמתיס צופים א אבות ע. פ. פר. לך. ת. ב"ה קעה י"ב ט"ב. ו. סוד. ז. שם קונטרס דרך אמת אג. י. נא. תבי מילת חסדים פרק ה. יב. מחשבות חרוץ והר"ק ד. דוד הבין מלובלין זי"ע אמת. ז. וראה י"טב כל ח"י שרה. יג. שבטונה פרקים יד. כלי יקר דברים יא. יו. לש הכתוב בבראשית כג. יא. קהלת י"ט. וראה אבן עזרא שם. וראה מ"כ הר"ק בס' תושיבס ערך ענה. יז. ממות יח. קונטרס נר המצות מצות עשה א. יט. מובא מהחידושי הר"ם בספר רמתיס צופים על תנדי"א פ"ג. כ. ספי"ע"ב. וראה ערך מ"כ הר"ק ד. צדוק הכהן מלובלין זי"ע בספה"ק ישראל קדושים אות ה. כא. ב"ב קסה ע"א. כב. רש"ים שם. כג. פ"ד ה"ג. כד. בב"ק קיט ע"א. כה. וראה דרך פקודך טעוה לו אות יב. כו. רש"י לשמות ד ט. כז. ספר פרנסה ולכללה ח"ג פ"ה אות ו. ח. דברים יב. כו. ט. וכן מובא בפירוש 'מקדש מלך' על הוזה"ק תרומה קכת ע"ב; וראה ערך נתיבות עולם למהר"ל תניב שם טוב פרק א; ישמה משת משפטים ד"ה עין תחת עין; פרי צדק קדושת כתב ד"ה ושלמות הממון; ילקוט מעם לוינ' במדבר עמ' מו; ובספר ילקוט משה דף נה הביא בשם דברי שמואל פ"א כי נקרא דמים מלש דומיה ושתיקה ע"י"ש. 5. וראה מ"כ הר"א דסדר ז"צ"ל בספרו מכתב מאלוהי (תלמוד יומטריא כ"א) וזה לשונו שם. המושג "בעלות" כמו שנגילימו לחבניו בטעות יסודו, כי האדם נברא לשם תכלית קדושת שמו ית. והוא וכל חפציו קניינים הם תכלית החפצים והנכסים שאנו משתמשים בהם הם שלו וקן בלשון מושאל. כמו שהפועל קורא כליו לאותם הכלים של מעבידיו שהוא משתמש בהם יום יום לזורך עבודתו, נמצא שגדר "בעלות" אינו אלא ההרדמנות והשתמש בחפץ לזורך עבודת ה'. הרגשת האנוכיות והפריסות, שהיא שורש מושג הבעלות, נגרסת בעולם לעבודת ה'. כדי שכל אחד ירגיש איך הוא מתקדם בעבודתו ומשיג עוד ועוד מעלות ומדגרות. מזה נשתלשלת השעויות לנשבות כאלו קניינים נשמיים יש להם חשיבות מצד עצמם. אבל באמת אין קנין לאדם אלא מה ששקנה בחייו ונעצמותו, דהיינו התורה שלמד המצוות ומעשים טובים שעשה. כי הם שלו לעולם ועד. לא. וכללות, מוזכרים בספרי האחרונים שם הגדרות למושג 'בעלות', ואלו הם (ראה ערך בספר יסודות חסידות הרמב"ם, סדר י"ח פ"י משה, קניינים ב: א. יב. ריבנות כלומר, הבעלות היא סך כל השימושים והנהגות האפשריים מהנכס שהוא הבעלות, והבעלים הוא בעל חירות מוחלטת לעשייה בנכס. ב. החזקה ושמוש כלומר, הבעלות היא זכות החזקה והשימוש, והבעלים הוא מי שמסוגל להחזיק ולשלוט בנכס והר"ש שיקא"ב ז"ל. ג. החדרה כלומר, הבעלות היא היכולת של הבעלים להידר אחרים מהנכס שלו, ולהטיל על כללות העולם חובה שלא להתערב בנכס. ד. קביעת ההשתמשות. כלומר, הבעלות היא היכולת של הבעלים לקבוע את אופני השימוש השונים של הנכס, ומלבד מה שהוא יכול להידר אחרים מהנכס, הוא רשאי גם יכול לחייב אחרים לפעול לפי השימוש המסוים שהוא קבע לנכס שלו. ה. קביעת היחסים הטבעיים כלומר, הבעלות היא היכולת של האדם לקבוע את היחסים הטבעיים בינו לבין כל מי שאינו הבעלים. ו. זכויות משנתות הבעלות היא מכלול הזכויות המשנתות לפי המקרים, כלומר שבכל מקרה ומקרה עשויים להופיע בידי הבעלים חלקים אחרים ממכלול האפשרויות והזכויות שעומדות לרשות הבעלים, כמו הזכות לשמוש, החזקה, להנאה מהנכס וכו'. כאשר אין אף חובן ורצונו או זכות הכרחית הנחנה תמיד לרשות הבעלים, כשפלי זה הזכות לבעלות היא חסרת מותו הכרחית. וראה בספר 'דבר מלך' (כל אלוהי משה ע"ה, ש"ש חילק את הבעלות לשלושה חלקים, כשהחלק הראשון הוא עצם השייכות שבין הבעלים לנכס, והחלק השני הוא הבעלות, והחלק השלישי הוא החפץ - שביכולת הבעלים למכרו ולהעבירו לרשות אחר. כל. ישמה משה האזינו קמה ע"ב ג. לב. אבות פ"ג מ"ב. ד. שם משמאל עקב תרתי"ה. לה. הוא שמו של הבעלים ע"פ 'יחודי קבלתו' (הרמב"ם ז"ל). וראה בעניין זה המשנה המובא בספר 'שיח שרפי קודש' (הרמב"ם ז"ל). וכל מאמר. בשם צדק א. שאמר לאחד שבא בחורג מא' אחר שכבד ה' עם. ואכל כל ממנו, ובא לבית לחי' לארץ רוקם, אמר לו הצדיק הנ"ל לא לתנם אומרים עליו ביעיר שאתה כילי שאתה אורב ממון, וינחא הגמי' (הרמב"ם ז"ל) אם נאמר בכל נפשך, למה נאמר בכל מאורך, אלא יש אדם כו יש אדם שמומנו תביע עליו גופו, ולאוואה אין בן נמצא לאהוב ממונו יותר גופו, אלא עליו נאמר קרא הנ"ל, שנסתת לא"י על דעת לקבור שם גוף, ולבסוף קברת שם את ממוןך, וגופך נבאת בחזרה לקבור בחו"ל, איך ממונך תביע עליו יותר מגופך, ודפח"ת. לה. אורב ישראל מטת, אמרי יוסף וראו. ט. תפארת שלמה לך, זרע קודש בא, פרי צדק ושלח את ה', ביכורי אבי"ב ויחי ושושפ"ם. פ. מ. ר. כל. עקב.

